

389. Pereszteg, Keleti lakóterület
(KÖH 40055)

(Győr-Moson-Sopron megye) R

2010 folyamán régészeti megfigyelést végeztem a sorra épülő lakóházak földmunkáinál.

Berki u. 4. (1/57 hrsz.): Szeptember 9-én régészeti jelenségeket a sávalap ÉK-i és DNy-i sarkánál figyeltem meg. Előbbi egy nagy kiterjedésű, É és K felé a házalapon erősen túlnyúló objektum, melynek Ny-i kiterjedése több ponton részben azonosítható volt. Az objektum oldalfalán erős kiégetést mutató vastag vörös sáv húzódott. Betöltése sötétbarna kevert humusz volt. Valószínűleg ismeretlen funkciójú épületről van szó. A betöltésében talált inkább jellegtelennek tekinthető kerámiatöredékek alapján az objektumot a rézkor időszakára keltezhetjük. A másik jelenség viszonylag kisméretű, esetleg oszlophelyként meghatározható, betöltése kevert barna humusz. Datálása leletanyag hiányában nem lehetséges.

Napsugár utca 8. (1/21 hrsz.): 2010. június 23-án a földmunkával érintett területen összesen három régészeti jelenséget dokumentáltam. A K-i, É-i oldalon viszonylag nagyméretű (kb. 6 m hosszú), ÉNy-DK irányú félig földbe mélyített épület metszete rajzolódott ki az alapárok falában. Északi végében jól megfigyelhető volt egy kemence tapasztása. A házalap középső/északi részében egy valószínűleg szintén félig földbe mélyített épületként meghatározható, valószínűleg K-Ny irányú, hasonlóan nagyméretű beásást azonosítottam. A házalap Ny-i, É-i oldalánál pedig egy valamivel bizonytalanabban kirajzolódó beásást tapasztaltam, melynek aljában melléklet nélküli (feltehetően gyermek vagy fiatal nő) csontvázas temetkezés jelentkezett, utóbbit sajnos a gép a földkiemelés során nagyrészt elmozgatta eredeti helyzetéből. A rábontás ellenére sem került elő egyik jelenségnél sem leletanyag, így koruk nem határozható meg, bár a környezetükben intenzíven előforduló őskori telepjelenségek alapján feltételezhetjük kapcsolatukat.

Nyárfa u. 4. (1/29 hrsz.): Szeptember 3-án a megfigyelést részben nehezítette a korábban lerakott építési hulladék is. A sávalap a termőtalaj vastagsága miatt az altalaj szintjét nem érte el. Szórványként csupán egyetlen jellegtelen őskori kerámiatöredékre bukkantunk, régészeti jelenségeket nem tudtunk megfigyelni.

Munkatárs: Balassa Krisztina régésztechnikus.

POLGÁR PÉTER

390. Perkáta, Nyúli-dűlő
(KÖH 29289)

(Fejér megye) B, LT, Á, Kk

2009. június és 2010. december között folyt a szinte a teljes középkort (a 10. század végétől a 16. század első harmadáig) felölelő falu, temető valamint egy késő bronzkori település és temető, ill. egy kelta falusias jellegű telep megelőző feltárása. A lelőhely, a Mezőföld

területén, két patak által övezett kettős dombon terül el, a mai Perkáta ÉNy-i szélén. A Hatházi Gábor által kutatott, másik perkátai középkori, kun lelőhely mintegy 2 km-re fekszik ide. Az okleveles adatok és a két feltárás eredményei alapján nagy valószínűséggel most már ténylegesen azonosítható a középkori Kétperkáta valóban kettős települése.

A 62. sz. főút Perkátát elkerülő szakaszához kapcsolódóan 2010 végéig 41 385 m²-en 6710 régészeti jelenséget tártunk fel.

A középkori templom

A templom falait (egy 3–4 m-es szakasz és helyenként néhány nagyobb kő kivételével) maradóktalanul elhordták későbbi építkezésekhez; a falak helyén és az egykori templombelsőben teljesen összekevert, habarcsos, apró kőtörmelékes, tetőcserepes folt mutatta az építmény hajdani helyét. Mindezek ellenére meglepően sok információ maradt meg. A templom három építési periódussal rendelkezett, amelyeknek az építőanyagait is el lehetett különíteni és még sok más adalék a templom díszítéséhez, építészeti kivitelezéséhez.

Ettől DK-re egy négyzetes alaprajzú, 4×4 m alapterületű kőépítmény került napvilágra. Ennek rendeltetése vita tárgyát képezi. Az ossarium, a kápolna és a harangláb meghatározás is felmerült. Az ossarium meghatározást támogatja, hogy az alapozás aljának magasságában és még attól lefelé hozzávetőleg 20 cm mélységben 5 halomban emberi csontok voltak. A kápolna meghatározást támaszthatja alá, hogy a kövek, amelyből épült, a templom mindhárom építési periódusának kőzettípusait felvonultatják, vagyis lehetséges, hogy a templom lerombolása után épült fel, mintegy azt pótolandó. A harangláb értelmezést az épület elhelyezése (templom D-i oldalán), a falazás vastagsága és szintén a kőanyag teszi lehetővé, abban az esetben, ha a templom harmadik periódusának építésekor a 2. periódus É-i falát elbontották.

Valamennyi építmény létesítésekor korábbi temetkezéseket bolygattak meg, így azok későbbi vizsgálatával pontosabban lehet majd keltezni azokat. A megtalált templomról a Hatházi Gábor által korábban összegyűjtött okleveles adatok alapján felvethető, hogy az a középkori Perkáta Szűz Mária tiszteletére szentelt templomával azonosítható.

A templomot övező árok- és falrendszer

A templomot és temetőt határoló többször megújított árok és falrendszer – méreteiből ítélve – nemcsak a megszentelt föld lehatárolását szolgálhatta, hanem komoly erődítési szereppel is bírt. A legalább négy ízben megújított árokrendszer valószínűleg első periódusa az a majd 3 m mély és 4 m széles erődárok, amelyet legkorábban I. Mátyás idején számoltak fel teljesen. Feltöltése három pusztulási fázist is jelez, és egyben bizonyítja, hogy valamelyik oldalán (logikusan a belsően) fapalánk állhatott, amelyet esetleg sárral

tapasztottak be. E korai temetőárokából (I. Mátyás érmével keltezett, legfelső betöltéséből) került elő a lelőhely egyik legszebb lelete, egy közel 20 cm magas, préselt rézlemezéből készült, vésett, aranyozott, 13. századi körmeneti kereszt korpusza. Az árok ásása során sok temetkezést bolygattak, de magába az árokba is temetkeztek, szabályos sírokba.

A korai árok belső oldalán később egy második, kevésbé mély és jelentősen keskenyebb (1,6 m széles) árkot ástak. Ezt szintén feltöltötték, így a két árok fölött egy lapos, árokszerű mélyedés alakult ki. A két árok között futó „gerinche” koporsós temetkezéseket helyeztek, de nem a szabályos tájolásnak megfelelően, hanem az árkok ívét követve.

E kettős árkon kívül, egyelőre még tisztázatlan időpontban, egy újabb V-metszetű kerítőárokot ástak, amelyet idővel szintén feltöltöttek. Ennek az ároknak a belső oldalán (templom felé) egy sekélyebb árok fut még, helyenként összenyúlva a fent említett árokkal.

E két árokba/árokra nem temetkeztek, viszont mindkettő vágott korábbi temetkezéseket. A nagyobb V-metszetű fölött kerítőfalat emeltek a templom építési törmelékéből. Így a fal valószínűleg a kőből épített „ossariummal” lehet egyidős.

A templom és a sírkert megközelíthetőségét az erődárok legkorábbi periódusa esetében lehetett megfigyelni. Ennek D-i, jelentősen összeszűkülő szakaszán olyan, az árok aljába mélyedő nagyobb méretű cölöpszerkezet nyomait tudtuk rögzíteni, melyek egy állandó (fa)híd szerkezethez tartozhattak. Ennek folytatásában, egy útnak megfelelő szélességben, a temető igen ritkás a templom déli faláig (vagyis a templom körüli temető sírjaival elkerülték), tehát a templomba vezető út nyomvonalát is rekonstruálhatjuk.

A temetők

A kutatás megkezdése óta eddig mintegy 4500 sírt tártunk fel. Az eddigi adatok alapján megállapítható, hogy összetett, több temetőt magában foglaló rendszerről van szó.

A templom és a templom körüli temető (3. temető) feltárásának a kezdetén derült ki, hogy egy korábbi, az É-D-i irányban mintegy 120 m hosszú soros rendezésű temető húzódik a későbbi sírok és az épületek alatt. Ez a temető ráadásul szintén két részre bontható. Egy egyrétegű egyenes sírsorokba rendezett részre (1. temető), és egy a templom körüli temető árkaival ívét követő sírsorokból álló részre (2. temető). Ez utóbbi az egyenes sírsorokból álló rész fölött létesült, de csak a templom körüli temető (3. temető) Ny-i oldalán.

A korábban induló soros temető (1–2. temető) és a templom körüli temetkezések (3. temető) sok szempontból különböznek egymástól, ugyanakkor biztosan kijelenthetjük, hogy bizonyos időszakokban mindegyiket egyszerre használták, miközben a soros temető bizonyos részeire már ráépült a falu is.

Az 1. sz. soros temetőben a keresztény szertartás szerinti Ny–K tájolású földi maradványok mellett csak

ritkán találunk valódi mellékleteket. A leletek elsősorban ékszerek, a haj- és ruhaviselet részei (pl. S-végű karikák, gyöngyök), nagyon ritkák a halotti obulusok. A legkorábbi sírokat még a honfoglalókat idéző késő 10. századi leletanyag jellemzi. Az éremmel rendelkező sírok közül a legfiatalabbat III. István (1162–1172) pénze keltezi.

Magában a templom körüli temetőben is több periódus különíthető el. Vélhetően ide sorolhatjuk már a temetőárok ívét követő sorokból álló Árpád-kori 2. sz. temető sírjait, melyek ugyancsak igen leletszegények, s ebben is az S-végű karikák dominálnak. Fontos különbség azonban az 1. temetőhöz képest, hogy az érmék között II. Géza (1130–1161) érméi túlsúlyban vannak. További érdekesség, hogy a templom körüli temetőt övező árok külső oldalán, a templomtól DNy-ra egy a templom körüli temető sajátosságait (sokszoros egymásra temetkezés) mutató rész körvonalazódik (feltárása 2011-ben várható).

A 3., templom körüli temető már a kunokhoz köthető: itt az eltemetettek mellé – más középkori falusi temetőkkel ellentétben – viszonylag sok mellékletet helyeztek. A sírok itt is Ny–K tájolásúak. Az elhunytakat koporsóba (vörösfenyő) temették, melyeknek maradványait több esetben megtaláltuk: faszövetet, koporsókapcsot, koporsóvasalatot, koporsószeget. Megfigyelhető volt a fejpárna használata, ill. a holttest vászonanyaggal való betekerése egyes esetekben. Gyakorinak mondható a pénz sírba helyezése. Több esetben növényi magvak kerültek elő a sírokból, ill. néhány esetben állatcsontok is (pl.: két lefejezett szárnyas). A tárgyi, főleg ruházathoz köthető mellékletek közül nagy számban kerültek elő az aranyozott ezüst préselt lemezveretek, ill. a kunok emlékanyagaként számon tartott feliratos, öntött, kerek övcsatok, valamint a felhúzott lemezgömbös fülbevalók, gyönggyel varrott tarsolyok. Az ékszerek szintén nagy száma különösen az ezüstgyűrűkben mutatkozik meg leginkább, melyek közül jobbra monogramos, kerek, lemezfejes, pánt-, ill. huzalgyűrűk kerültek elő. Övveretek közül egy esetben találtunk csontból készültet, a többi kerek, vagy négyzetes lemezveret volt. A templom körüli temetőbe, bizonyítható módon, a 16. sz. első harmadában temetkeztek utoljára.

A fenti különbségek alapján jól kimutatható, hogy a három temető egymásnak folytatásai, sőt bizonyos időszakokban kortársai is. Elsőként a kora Árpád-kori köznépi alaplakosság egyenes sírsorokból álló temetője (1. temető) létesült, esetleg még a 10. sz. utolsó évtizedeiben, amelyet aztán – miközben még használták – átalakítottak egy templom körüli temetővé (2. temető). E vélhetően a 13. századig működő temetőt „örökölték meg” a betelepített kunok, akik a templomot megerősítették, és ezáltal leszűkítették a temető területét (3. temető). A kunok fokozatos asszimilációja után (a legkésőbbre keltezhető sírok leletanyaga már nem mutat kun sajátosságokat) pedig úgy tűnik, a 15–16. századra

Az eddig 24 sírból álló, mintegy 200 m hosszan elnyúló temetőben a korhasztásos sírokban eltemetettek feje D-i irányban volt, néhány esetben kerámiamellékletet kaptak, de többnyire csupán bronztűt, spiráltekercset vagy valamilyen egyelőre nem azonosított bronztárgyat. Az urnás temetkezésekben többnyire elhelyezték a hamvakat és egy esetben bronztárgyakat is. A temetőben csoportokat, sorokat, vagy bármilyen rendszert felfedezni nem lehetett, de ezt okozhatja a középkori falu is, amely valószínűleg sok temetkezést bolygatott, megsemmisített, sőt arra is van példa, hogy a középkorban egy árok ásása során ráakadtak az elhunytakra és megbolygatták.

A temető és a település egyértelműen elkülönült egymástól, a kettő között legalább 100 m leletmentes sáv húzódott.

Konzulens: dr. Hatházi Gábor, Stibrányi Máté.

Munkatársak: Dávid Áron, Ács Zsófia, Mesterházy Gábor, Szalai Tamás, Kovács Katalin, Nagyné Hodik Mónika, Dobozi Ágnes, Nemes György, Hetesi Szilvia, Czifra Szabolcs, Nagy Nándor, Szilágyi Magdolna régészek; Rechner Balázs, Sas Alexandra, Szabó Gergely, Varjaskéri Máté, Zsiga Zsolt, Gere Natália, Kevevári Zsolt, Benke András, Boromissza János, Grósz Dóra, Nagy Gábor, Gelencsér Ákos, Vámos Balázs, Fodor Péter, Nagy Ferenc, Tóth Gusztáv, Eleki Nándor, Szamek Zsanett, Czékus István, Grósz Edit, Vígh Anita, Juhász László régésztechnikusok.

KOVÁCS LORÁND OLIVÉR

391. Perkáta határa

(Fejér megye) B, Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Perkátán a Forrás-dűlőben lévő középső bronzkori földvártól D-re elhelyezkedő horizontális telepet sikerült azonosítani (KÖH 41210), ezenkívül 7 korábban ismeretlen lelőhelyet találtunk. Egy késő bronzkori lelőhely a Forrás-dűlőben, a földvártól K-re található (*Forrás-dűlő II.*, KÖH 74057). A Cicolai-vízfolyás két partján egymással szemben elhelyezkedő két nagy kiterjedésű római lelőhelyet emeljük még ki: *Kis-Perkáta-dűlő I. és II.* (KÖH 74063, 74065).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

392. Perkáta határa

(Fejér megye) B

Faluhelyi-dűlő (KÖH 22113): A földvárt a korábbi években Kulcsár Mihály ismerte fel. Perkáta község utolsó, ÉNy-ra tartó egyenes utcájától K-re kb. 200 m-re van a kétrészes bronzkori földvár. 2010. május 7-én feleségem

segítségével mértem fel. Az É-i, kisebbik várrész a sűrű erdő miatt járhatatlan, ezt csak nagyjából sikerült felmérni.

Forrásvölgyi-dűlő (KÖH 41210): A földvárt a korábbi években Kulcsár Mihály ismerte fel. Perkáta község ÉNy-i végétől ÉK-re 2,8 km-re van a kétrészes bronzkori földvár egy ÉNy irányú, összekeskenyedő hegynyelven.

Munkatársak: Merkl Máté, Jakab József és Szabó Tibor.

NOVÁKI GYULA

393. Pécs, belváros

(KÖH 70847)

(Baranya megye) Ró, Kö, Tő

Az Európa Kulturális Fővárosa program keretében a feltáró munkák nagy részét sikerült 2009-ben lezárni, így 2010-re elsősorban régészeti szakfelügyeleti feladataink maradtak. Ebben az évben a látványos új épületek mellett elsősorban a pécsi közterek megújítása folyt, több, egymástól független helyszínen. A március–április folyamán végzett megfigyelések során sok esetben egyáltalán nem került elő régészeti jelenség.

A *Káptalan u. 4. sz.* (KÖH 26877) alatti területen, annak DK-i sarkában egy É-D-i falszakasz került elő, ami egy középkori épület ÉK-i sarkát képezi. Az É-D-i irányú falszakasz mérhető hossza kb. 5 m, szélessége 80 cm; a Ny-i falszakasz hossza 60, szélessége 80 cm; mérhető magassága 80 cm.

A *Tettyén* (KÖH 28735) azonban sikerült egy malomrészletet, vélhetőleg egy papírmalom részét megtalálni. A kutatott területen egy keskeny, kőből és téglából épített csatornát találtunk. A leletek az újkorra datálták az épületrészletet, így az beleillik a pécsi leírásokba, miszerint azon a helyen malmok álltak egykor. A tettyei romoktól Ny-ra sikerült feltárni a forrásokban szereplő lőportorony egy részét, melynek felrobbanása tette tönkre a Szathmáry-palotát. Érdekessége, hogy a feltárt részek gerendavázis kőfalak voltak. A jelenségek nem kerültek bemutatásra, geotextillel ellátva visszatemették őket.

A *Széchenyi téren* (KÖH 28726) középkori és római kori leletek is előkerültek a szakfelügyelet során, de erősen roncsolt állapotban, néhol teljesen értelmezhetetlenül.

Az *Irgalmasok utcájában* (KÖH 24577) előkerült az É-D irányú középkori út részlete, amely korábbi munkák során már ismertté vált.

A *48-as téren* (KÖH 39482) sikerült a már ismert török temetőnek 4 újabb sírját feltárni, délebbre az eddig előkerült síroktól és jelentősen, kb. 2 m-rel mélyebben azoknál.

ORBÁN GÁBOR

394. Pécs, Hunyadi utca 1.

(KÖH 72505)

(Baranya megye) I

A vízvezetékárokban előkerült egy K-Ny irányú csontváz, melyet a markoló félig elvitt. 2010. március 31-én